

СОБКО В.О.,
здобувач

*Інститут
міжнародних відносин
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка*

Однією з найбільш складних регіональних суперечок ХХ століття, яка залишається неврегульованою і до цього часу та продовжує впливати на розвиток сучасних міжнародних відносин, є арабо-ізраїльський конфлікт. Витоки цього протистояння сягають, ймовірно, ще в біблейські часи. Проте, свого міжнародного характеру конфлікт набув після Першої світової війни, а саме – за часів британського мандата над палестинськими територіями, наданого Лігою Націй. У 1948 р., з початком масштабної війни між арабською та єврейською громадами Палестини за участю сусідніх арабських країн, конфлікт перетворився на масштабне міжнародне військове протистояння. Триваючи з того часу, хоча і з певними періодами перемир'я, арабо-ізраїльська збройна конфронтація і сьогодні залишається в центрі уваги світового співтовариства. Шляхи її врегулювання є темою численних наукових досліджень і публікацій, матеріалом політичного аналізу та прогнозування вчених усього світу, предметом тривалих двосторонніх і багатосторонніх переговорів за участю сторін

ЩОДО ЕВОЛЮЦІЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ В ООН З ПАЛЕСТИНСЬКОГО ПИТАННЯ

конфлікту, інших країн, міжнародних організацій, передусім Організації Об'єднаних Націй (ООН).

ООН посідає провідне місце серед сучасних міжнародних акторів, які опікуються цією проблематикою. Достатньо згадати, що ця всесвітня організація є однією зі сторін т.зв. Міжнародного квартету – неофіційного міжнародного утворення, яке відіграє сьогодні, насправді, ключову роль у мирному процесі і до складу якого входять також США, Росія, ЄС.

У рамках системи ООН на цей час палестинським питанням займаються не лише її головні органи, передусім Генеральна Асамблея та Рада Безпеки, але й такі спеціалізовані установи, як ЮНЕСКО; Комісія з прав людини; Близькосхідне агентство з допомоги палестинським біженцям та організації робіт; Комітет із здійснення невід'ємних прав палестинського народу; Спеціальний комітет з розслідування дій Ізраїлю, які зачіпають права людини, по відношенню до палестинського народу та інших арабів на окупованих територіях; управління комісарів ООН з гуманітарних питань та у справах біженців тощо.

З 1948 р. – часу розгортання першої миротворчої операції ООН у зв'язку з подіями в Палестині, Органу ООН із спостереження за перемир'ям – і до цього часу на Близькому Сході розгорнуті миротворчі операції ООН. Станом на 2004 р. таких операцій три: Тимчасові сили ООН у Лівані, Сили ООН із спостереження за роз'єднанням (Голанські висоти) та вищезазначена найстаріша операція ООН. Надає добрі послуги сторонам арабо-ізраїльського конфлікту і Генеральний секретар ООН через діяльність своїх спеціальних представників на Близькому Сході та в Лівані.

Водночас, важливо враховувати, що тематика арабо-ізраїльського конфлікту виникла в ООН фактично із часу її створення. Власне питання про Палестину було передане Великою Британією як країною-мандатарієм над палестинськими територіями на розгляд ООН ще в 1947 р. і з того часу залишається на порядку денному її головних органів та спеціалізованих установ. Як відомо, 29 листопада 1947 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила історичну резолюцію 181 (II), згідно з якою територію Палестини пропонувалося поділити на дві частини, призначених для утворення єврейської та арабської держав, та надати особливий статус окремої одиниці під міжнародним контролем місту Єрусалим¹. Саме зазначена резолюція Генеральної Асамблеї послужила міжнародно-правовою базою для проголошення Держави Ізраїль. У той же час і сьогодні нереалізована та частина цієї резолюції Генасамблеї, яка передбачала створення Палестинської (арабської) держави, а відтак залишаються невітленими права палестинського народу на самовизначення.

З огляду на таку історичну несправедливість та незавершеність розпочатої в 1947 р. справи, низкою резолюцій Генеральної Асамблеї ООН

останніх десятиліть з пункту "Питання про Палестину", зокрема резолюцією 58/21 від 3 грудня 2003 р. поточної 58-ї сесії, на щорічній основі підтверджується "постійна відповідальність ООН за питання про Палестину до його вирішення в усіх його аспектах"².

Водночас, зрозуміло, що ООН – це, передусім, її країни-члени, які колективно формують її позицію з тієї або іншої міжнародної проблеми. Як відомо, Україна належить до первісних країн-членів ООН, делегації яких розробляли та першими підписували Статут цієї організації в Сан-Франциско в 1945 році. Окремі історичні факти діяльності Української РСР (УРСР) в ООН та внеску України в сучасні зусилля ООН щодо врегулювання конфліктів знайшли своє висвітлення в науковій, публіцистичній і навчальній літературі. Проте, на наш погляд, ще чекає свого повного і всебічного представлення та належної оцінки сучасними науковцями діяльність делегацій України в ООН та її позиція, зокрема, з такого актуального і сьогодені палестинського питання на різних етапах його розвитку.

При цьому, якщо історичний внесок представника України Василя Тарасенка в процес збереження чинності резолюції 181 (II) на Генеральній Асамблеї ООН у травні 1948 р., а відтак у справу створення Держави Ізраїль, відомий науковцям із спогадів самого В.Я.Тарасенка³, то до цього часу залишається маловідомою діяльність України як члена Ради Безпеки ООН у 1948-1949 рр. з палестинського питання.

Фактично недослідженою є і еволюція позиції України з палестинського питання в ООН після 1949 р. у радянські часи та за часів незалежності. На жаль, окрім статей першого представника України при ООН В.Тарасенка, дослідження американського вченого українського походження К.Савчука⁴ та власне документів Ради Безпеки і Генеральної Асамблеї ООН, нам не вдалося знайти ґрунтовних наукових робіт вітчизняних або іноземних вчених, в яких би висвітлювалися окреслені питання.

Разом з тим, дослідження цих питань відкриває, зокрема, маловідомі історичні факти активної позиції України в ООН при виникненні питання про Палестину, які бажано знати не лише історикам арабо-ізраїльського конфлікту, але й чинним українським дипломатам. Проводячи в ООН єдиний зовнішньополітичний курс СРСР, включно з палестинським питанням, делегація тодішньої УРСР в ООН послідовно відстоювала інтереси саме єврейської держави, різко виступала проти колоніалістської позиції Великої Британії та власне арабських країн, які слідували у фарватері британської політики, у т.ч. в контексті питання про Єрусалим. Найбільшу підтримку така позиція делегації УРСР знаходила з боку делегацій СРСР і США.

29 листопада 1947 р. делегація УРСР, як і делегація СРСР, проголосувала на підтримку резолюції 181 (II) Генеральної Асамблеї ООН під назвою "Майбутній уряд Палестини". А в травні 1948 представник Ук-

раїни В.Тарасенко, вміло використовуючи правила процедури Генеральної Асамблеї, запобіг можливості ухвалення іншої резолюції, яка фактично би скасовувала резолюцію 181 (II), тобто поділ Палестини на дві держави. Такі дипломатичні дії саме української делегації на Генасамблеї ООН стали одним з вагомих факторів, які уможливили проголошення 14 травня 1948 р. Держави Ізраїль.

Водночас, насправді, не менш значущий і відчутний внесок у розв'язання палестинського питання на основі Плану розподілу, передбаченого резолюцією 181 (II) ГА ООН, та підтримку Ізраїлю зробила делегація УРСР і як член Ради Безпеки ООН у період 1948-1949 рр., зокрема за часів арабо-ізраїльської війни.

На засіданнях Ради Безпеки ООН у період з 15 по 28 травня 1948 р., присвячених загостренню ситуації в Палестині та розпочатій арабо-ізраїльській війні, представник України В.Тарасенко неодноразово виступав за необхідність якнайскорішого вирішення палестинського питання. Висловлюючи занепокоєння у зв'язку із зростанням кількості жертв у збройній боротьбі, яка "перетворилася на війну між певними державами Близького Сходу"⁵, 18 травня він запропонував, щоб Рада Безпеки зупинила непотрібні дискусії та вжила відповідних заходів для того, щоб припинити збройне протистояння.

На засіданні 20 травня В.Тарасенко заявив про незгоду з позицією представника Великої Британії у зв'язку із сумнівами останнього в тому, що з правової точки зору ситуація в Палестині представляє загрозу міжнародному миру і безпеці. Після заперечення щодо трактування британською делегацією подій, які відбувалися в Палестині, представник УРСР спробував довести, що Велика Британія є частково відповідальною за цю ситуацію. Він, зокрема, привернув увагу Ради Безпеки до військових дій Арабського легіону проти Держави Ізраїль, підкресливши, що ці війська Королівства Йорданії були фактично частиною британських збройних сил. Наголошуючи на тому, що існує військовий союз між Йорданією та Великою Британією, В.Тарасенко зробив висновок про те, що "Велика Британія як юридично, так і де-факто перебуває у стані війни з Державою Ізраїль та є учасницею збройного конфлікту"⁶.

На засіданні Ради Безпеки ООН 27 травня українська делегація висловила своє незадоволення тим фактом, що в Палестині тривають бойові дії всупереч резолюції, ініційованої США та ухваленої Радою Безпеки 22 травня, яка закликала сторони конфлікту покласти край збройній боротьбі. У своєму виступі на цьому засіданні В.Тарасенко заявив, що бойові дії в Палестині (фактично на території Ізраїлю) тривають внаслідок незаконного вторгнення низки держав. При цьому він висловив жаль у зв'язку з тим, що "окремі кола" арабських країн захищають не стільки інтереси своїх народів, скільки інтереси Британської імперії⁷.

На цьому ж засіданні радянською та британською делегаціями були представлені два проекти резолюції. Радянська пропозиція, висунута А.Громико, передбачала, що Рада Безпеки має віддати наказ двом сторонам конфлікту зупинити військові операції протягом тридцяти шести годин з моменту ухвалення такої резолюції. Натомість, британська резолюція була довгою, не містила конкретних вимог до сторін та містила критику на адресу Ізраїлю.

На засіданні Ради Безпеки наступного дня (28 травня) українська делегація піддала нищівній критиці британський проект резолюції за його односторонню та антиізраїльську спрямованість, висловившись на користь ухвалення радянського проекту. Незважаючи на те, що останній проект резолюції дістав підтримку делегацій кількох країн, включаючи США і Францію, він не був прийнятий. Рада Безпеки ухвалила британський проект з мінімальними змінами до тексту.

Обидві сторони конфлікту погодилися припинити вогонь, та 10 червня 1948 р. набрала чинності угода про чотирьохтижневе перемир'я. Оскільки його термін спливав 9 липня, то посередник ООН для Палестини граф Ф.Бернадотт звернувся з проханням до РБ ООН вжити заходів з метою запобігти поновленню бойових дій шляхом заклику до них продовжити строк перемир'я. У зв'язку з цим проханням посередника ООН та наближенням завершення строку перемир'я Рада Безпеки провела низку нових засідань у липні 1948 р., протягом якого головування в РБ ООН здійснювала делегація України. На нашу думку, саме на цей період припадає найбільш важлива подія в контексті дипломатичної діяльності України з палестинського питання в період 1948-1949 рр. у рамках Ради Безпеки ООН.

7 липня 1948 р. в РБ ООН проходило засідання, присвячене ситуації в Палестині, на якому головував міністр закордонних справ УРСР Дмитро Мануїльський. Згідно з усталеною практикою діяльності цього органу, Голова РБ ООН запросив кількох представників конфліктуючих сторін зайняти відведені для них місця за столом Ради Безпеки ООН для участі в цьому засіданні. Одним із запрошених представників сторін конфлікту був Абба Ебан, тодішній речник палестинських євреїв, майбутній міністр закордонних справ Ізраїлю в 60-х роках. До цього засідання А.Ебан офіційно представляв Єврейське агентство з питань Палестини (the Jewish Agency for Palestine). Проте, з огляду на проголошення в травні Держави Ізраїль, саме на цьому засіданні Голова Ради Безпеки ООН вперше в історії з власної ініціативи звернувся до А.Ебана вже не як до представника агентства, а як до офіційного представника новопроголошеної держави. Оскільки більшість із країн, представлених у Раді Безпеки ООН, на той час не визнала Ізраїль, то застосована Головою РБ ООН процедура (форма звернення) була негайно опротестована

представником Великої Британії, послом Кадоганом та іншими делегаціями. Так, представник Китаю Цзян заявив, що, змінивши титул представника Єврейського агентства з питань Палестини, Голова Ради Безпеки діяв без повноважень Ради⁸.

З огляду на те, що радянська делегація на чолі з А.Громико від будь-яких коментарів із цього приводу утрималася, то єдиною делегацією, яка висловилася на підтримку Д.Мануїльського, була делегація США на чолі з послом Ф.Джессепом. Запрошений до участі в засіданні РБ ООН як представник конфліктуючої сторони представник Єгипту заявив, що вчинок Голови РБ ООН йде всупереч позиції восьми з одинадцяти членів РБ ООН, що не зовсім відповідало дійсності.

У цій ситуації Голова РБ ООН Д.Мануїльський був змушений винести це питання (як звертатись до А.Ебана) на процедурне голосування. Водночас, формулювання, яке запропонував Д.Мануїльський винести на голосування, а саме: "Хто з країн-членів Ради Безпеки ООН підтримує метод керування (ruling) Голови?", вочевидь, з урахуванням можливості програшу, було вчасно скориговане за пропозицією А.Громико на інше: "Хто з країн-членів РБ ООН виступає проти метода керування Голови?". І лише п'ять делегацій проголосували проти⁹, що було недостатньо для його відхилення.

Таким чином, Рада Безпеки ООН фактично підтримала дії свого Голови і завдяки ініціативі представника України А.Ебан на засіданні РБ ООН 7 липня 1948 р. вперше в історії представляв вже не Єврейське агентство з питань Палестини, а саме новоутворену та ще широко не визнану у світі Державу Ізраїль. Не буде перебільшенням твердження про те, що зазначені зусилля делегації України в РБ ООН сприяли прискоренню процесу міжнародного визнання Держави Ізраїль.

Важливо також відзначити, що позиція делегації Радянської України щодо статусу Єрусалима була відбита у виступах її глави в Раді Безпеки ООН з критикою низки пропозицій посередника ООН для Палестини графа Ф.Бернадотта, внесених у розвиток ідей резолюції 181 (II) ГА ООН від 29 листопада 1947 р. Так, зокрема, виступаючи на згаданому засіданні 7 липня як представник України, Д.Мануїльський визнав такіми, що суперечать змісту резолюції 181 (II) ГА ООН, пропозиції Ф.Бернадотта арабам та євреям все ж таки створити єдину державу на федеративній основі та передати право на здійснення єдиної зовнішньої та оборонної політики центральному уряду або Раді спільного Союзу з місцем розташування в Єрусалимі.

Коментуючи пропозиції Ф.Бернадотта щодо Єрусалима, Д.Мануїльський звинуватив останнього в тому, що той по суті обіцяв залишити місто під управлінням арабів, у той час як рішення Генеральної Асамблеї ООН було інтернаціоналізувати місто¹⁰.

Глава української делегації категорично відхилив пропозицію посередника ООН щодо приєднання Йорданії до Палестинського союзу арабів та євреїв, оскільки це означало б, за його оцінкою, передачу влади над Палестиною королю Йорданії Абдуллі, що не лише служило б інтересам Великої Британії та інших країн, але й мало б наслідком повну ліквідацію існування Держави Ізраїль.

На засіданні 15 липня представник України знову піддав критиці пропозиції Ф.Бернадотта. За висловом представника України, "ні Держава Ізраїль, ні арабські держави не прийняли такого плану (Ф.Бернадотта), який тільки ускладнив ясне питання щодо створення двох держав – арабської держави та єврейської держави – у Палестині. Такий план лише підбурює націоналістичні пристрасті та прискорює припинення перемир'я."¹¹ Насправді, жодна із сторін конфлікту не прийняла плану посередника ООН, який згодом загинув у Палестині в ході збройних сутичок конфліктуючих сторін. На цьому ж засіданні Д.Мануїльський заперечив проти нової пропозиції Ф.Бернадотта від 13 липня щодо необхідності проведення плебісциту про визначення майбутнього державного устрою в Палестині, заявивши, що проведення такого заходу передбачалося Планом розподілу за десять років лише для Єрусалима¹².

З урахуванням таких оцінок позиції Ф.Бернадотта і заклику до нього не перевищувати свої повноваження та не відхилитися від Плану розподілу території Палестини, передбаченого резолюцією 181 (II) ГА ООН, 7 липня 1948 р. в Раді Безпеки делегація Української РСР разом з радянською делегацією утрималася при голосуванні британського проекту резолюції, внесеного на пропозицію посередника ООН, щодо продовження строку перемир'я між конфліктуючими сторонами¹³. Ухвалення такої резолюції РБ ООН, насправді, виявилось безглуздом, оскільки через кілька днів перемир'я між конфліктуючими сторонами було перерване і поновлені бойові дії. Критичні оцінки діяльності Ф.Бернадотта з боку української делегації фактично підтвердилися.

Водночас, незважаючи на демонстрацію відверто проізраїльської позиції з палестинського питання в РБ ООН у цей період як з боку української, так і радянської делегацій, делегацією України робилися спроби висловлюватися і на користь інтересів арабських країн. Головним чином це робилося з метою протистояння домінуванню Великої Британії в арабських країнах.

Так, виступаючи на засіданні РБ ООН 15 липня 1948 р., Д.Мануїльський у своїх коментарях щодо позиції Великої Британії стосовно ситуації в Палестині підкреслив, що британський вихід з Палестини не означав завершення британських колоніальних устремлень на Близькому Сході. Згідно з його заявою, боротьба проти Ізраїлю була засобом, завдяки якому Велика Британія намагається відволікти увагу арабсько-

го світу від своїх власних проблем і паралізувати боротьбу арабів за власну політичну та економічну незалежність і національне відродження. У цьому контексті український дипломат висловив жаль з приводу того, що окремі арабські делегації звинуватили "радянські делегації в підтримці однієї із сторін арабо-єврейської суперечки"¹⁴. У цьому зв'язку він пригадав попередню підтримку делегацією СРСР Сирії, Лівану та інших арабських країн, коли ці держави хотіли позбутися іноземних військ із власної території.

Досить злободенними, на наш погляд, пролунали на цьому ж засіданні оцінки глави української делегації щодо політики США з палестинського питання за її "двозначності, протиріччя та сумніви". Він, зокрема, справедливо зазначив, що в США існують дві сили впливу на політиків країни. З одного боку, на його думку, підтримка Держави Ізраїль Сполученими Штатами базувалася на силі єврейського населення, що проживало в цій країні та мало певний вплив на американські політичні кола. Іншим важелем впливу були нафтові компанії США, які намагалися зберегти привілейовані позиції на видобуток нафтових ресурсів, які мають арабські країни. У свою чергу, продовжував Д. Мануїльський, арабські країни можуть опинитися у незручному становищі в разі, якщо "дві нафтові групи різного національного походження досягнуть згоди за їхніми спинами щодо розподілу сфер інтересів на Близькому Сході." Така угода навряд чи зможе посилити національний суверенітет арабських країн. Загалом, зазначив керівник МЗС Української РСР, існувала загроза того, що окремі держави, наприклад, Велика Британія, США, Франція, можуть досягти між собою свого роду порозуміння, яке б не принесло користь ні арабам, ні євреям¹⁵.

На тому ж самому засіданні Рада Безпеки ООН ухвалила пропозицію США з поправками, яка містила вимогу до конфлікуючих сторін зупинити бойові дії. Євреї та араби прийняли умови перемир'я, яке 18 липня набрало чинність, хоча спорадичні зіткнення тривали. Проте, у середині жовтня 1948 р. в районі пустелі Негев відбулися серйозні збройні сутички між ізраїльськими та єгипетськими силами. В.о. посередника ООН для Палестини Ральф Банч звернувся до сторін з проханням припинити військові дії. У відповідь уряди Єгипту та Ізраїлю заявили, що вони віддали накази припинити вогонь. 28 жовтня в.о. посередника ООН доповів Раді Безпеки про свої зусилля, спрямовані на забезпечення відведення єгипетських та ізраїльських військ на позиції, які вони займали станом на 14 жовтня. З огляду на таку ситуацію, Рада Безпеки почала розглядати кризу в секторі Негев.

Важливо враховувати, що ще 14 жовтня Велика Британія та Китай подали на розгляд спільний проект резолюції, який члени РБ визнали за необхідне доопрацювати¹⁶. У цьому зв'язку, представник Канади запро-

понував створити підкомітет, який би цим зайнявся. На пропозицію Канади до складу цього підкомітету увійшла і Україна¹⁷.

За результатами роботи підкомітету Раді Безпеки було представлено два проекти резолюції: один, який підтримувала більшість його членів, та альтернативний, який підготувала делегація Української РСР¹⁸. Два проекти резолюцій по суті були близькими, проте принциповим відмінним елементом двох проектів було те, що в українському проекті був відсутній заклик до єгипетської та ізраїльської сторін відвести свої сили на позиції, які вони займали до 14 жовтня. Зрозуміло, що відведення ізраїльських військ на попередні позиції не відповідало інтересам Ізраїлю, який захищав свою територію від агресії арабських країн, яка розпочалася невдовзі після ухвалення резолюції 181 (II) ГА ООН. На цей момент ізраїльські війська вже фактично відкинули єгипетські частини з пустелі Негев. У зв'язку з цими обставинами зазначений заклик не потрапив до проекту резолюції УРСР.

Беручи участь у засіданні, представник Ізраїлю А.Ебан висловився на користь українського проекту резолюції, оскільки, згідно з його заявою, район пустелі Негев був невід'ємною частиною Держави Ізраїль, і появу там єгипетських військ було розцінено як вторгнення. При цьому він звинуватив Велику Британію у висуненні проекту резолюції, який вимагає від Ізраїлю відвести свої війська на попередні позиції з тим, щоб була відтята значна частина його території. Натомість, представник Єгипту, хоча і не цілком вдоволений проектом, який представила більшість членів підкомітету, заявив про підтримку саме цього проекту¹⁹. Врешті-решт, коли два проекти були поставлені на голосування більшість членів РБ ООН проголосувала за другий (британський) проект. Проект резолюції делегації України, окрім неї самої, підтримала ще лише делегація Радянського Союзу²⁰.

На думку дослідників²¹, така проізраїльська політика Української РСР у Раді Безпеки ООН у 1948 р. з палестинського питання, включно з проблемою статусу Єрусалима, яка відбивала політику Радянського Союзу, базувалася в ті часи на переконанні в тому, що керівництво арабських країн йде у фарватері британської політики на Близькому Сході, чого СРСР прагнув припинити. Водночас, ізраїльські лідери, частина з яких була вихідцями з Радянського Союзу або Східної Європи (В.Жаботинський, Г.Мейер та багато інших), не мали наміру наслідувати британську політику, особливо тоді, коли ця країна фактично перешкождала встановленню Держави Ізраїль. Користуючись таким протистоянням між Великою Британією та Ізраїлем, Радянський Союз мав підстави вбачати в Ізраїлі свого, принаймні, тимчасового союзника, у своїй антиімперіалістичній та антиколонізаторській боротьбі. Окрім того, саме існування Держави Ізраїль на Близькому Сході у ворожому арабському

оточенні створювало певне джерело постійного напруження, чим міг би скористатися Радянський Союз для поширення зони свого впливу на цей регіон та розширення соціалістичної системи взагалі тощо.

Відомі також факти про те, що під час арабо-ізраїльської війни 1948-1949 рр. підконтрольні Радянському Союзу або зорієнтовані на нього країни Центральної та Східної Європи, наприклад, Чехословаччина, Югославія та інші, допомагали Ізраїлю поставками трофейної німецької зброї, готували ізраїльських військових спеціалістів, зокрема військових льотчиків. Під час цієї війни в Ізраїлі воювали чеські добровольці під командуванням Героя Радянського Союзу майора Сохора.

Однак, період закінчення арабо-ізраїльської війни 1948-1949 рр. та початок розбудови стратегічних відносин між Ізраїлем та США дали поштовх докорінному перегляду позиції Радянського Союзу, спрямованої на підтримку інтересів Ізраїлю в ООН. З початку 50-х років делегації СРСР і УРСР в ООН починають поступово відстоювати позиції саме арабських країн, з якими у Радянського Союзу налагоджуються відносини. Власне позицію на підтримку арабських країн демонструє делегація УРСР на Генасамблеї ООН разом з делегаціями СРСР та соціалістичного табору в періоди близькосхідних криз та арабо-ізраїльських війн 1956, 1967, 1973, 1982 рр., голосуючи на підтримку низки резолюцій із засудженням дій та політики Ізраїлю.

Найбільш яскравою демонстрацією такої позиції стало членство та активна діяльність України в Комітеті ООН зі здійснення невід'ємних прав палестинського народу, створеного на підставі відповідної резолюції Генасамблеї ООН у 1975 р. Україна залишається членом цього Комітету і до цього часу. Відповідну радянську позицію відстоювала делегація Української РСР і під час свого другого в історії членства в Раді Безпеки ООН у період 1984-1985 рр. У цей період було зроблено кілька виступів на засіданнях з питань арабо-ізраїльського конфлікту, найбільш ідеологічно насиченими з яких можна назвати, зокрема, виступи представника України Г.Й.Удовенка 13 вересня та 5 жовтня 1985 р. відповідно з питань щодо репресій ізраїльських властей по відношенню до палестинського населення окупованих територій та щодо повітряного нападу Ізраїлю на Туніс.

З набуттям незалежності України в 1991 р. настав якісно новий етап її зовнішньополітичної діяльності в ООН. Україна вже не проводить єдиний курс Радянського Союзу, а відстоює свою позицію, виходячи з власних національних інтересів, у т.ч. в контексті питань близькосхідного врегулювання.

Досить показовим фактом незалежності позиції України з 1991 р. стало ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції 46/75 у грудні 1991 р., яка вітала скликання 30 жовтня 1991 р. історичної для близькосхідного

врегулювання Мадридської конференції, у співставленні з позиціями окремих країн під час її голосування. Резолюцію було ухвалено за такими результатами голосування: 104 – "за"; 2 – "проти"; 43 – "утрималися". Де-що несподіваним виявилися позиції на голосуванні із цієї резолюції двох співorganizаторів Мадридської конференції та близькосхідного мирного процесу: США – "проти", СРСР – "утримався". Делегація Білорусі участі в голосуванні не взяла взагалі. Україна, як і більшість європейських країн і всі країни третього світу, проголосувала за резолюцію.

Водночас, аналіз продемонстрованої позиції України під час голосування з пакета резолюцій на Генасамблеї ООН з 1991 р. до цього часу свідчить про те, що позиція делегації України, як і Української РСР після 1949 р., залишилася значною мірою проарабською. Це підтверджується тим фактом, що в середньому з понад 20-ти резолюцій з тематики близькосхідного врегулювання, делегація Україна завжди голосувала на підтримку переважної більшості з них разом з арабськими країнами.

Окрім того, слід зазначити, що позиція України під час голосування резолюцій на регулярних сесіях Генасамблеї ООН у зазначений період демонструє зближення політики України щодо близькосхідного врегулювання з політикою країн ЄС. Так, позиція України з цих питань практично повністю співпадає з позицією країн ЄС та колишніми країнами-кандидатами на вступ до ЄС (фактично усі європейські країни). Україна і ЄС голосують на підтримку більшості резолюцій, і утримуються з таких з них, як *"Сирійські Голани"*, *"Становище палестинських дітей та надання їм допомоги"*, *"Робота Спецкомітету з розслідування дій Ізраїлю, що впливають на права людини палестинського народу та інших арабів на окупованих територіях"*. У 2003 р. на 58-й сесії Генасамблеї Україна також утрималася разом з країнами ЄС з вперше представленої Ізраїлем резолюції *"Становище ізраїльських дітей та надання їм допомоги"*. Єдиною відмінністю в позиціях України та країн-членів ЄС та країн-кандидатів до 2003 р. було голосування з резолюцій *"Комітет із здійснення невід'ємних прав палестинського народу"* та *"Відділення Секретаріату ООН з прав палестинців"*, яке обслуговує зазначений Комітет, які Україна підтримувала як член цього Комітету. У 2003 р., намагаючись максимально зблизити свою позицію з позицією країн ЄС, Україна вперше утрималася при голосуванні з резолюції *"Відділення Секретаріату ООН з прав палестинців"*.

Власну позицію на підтримку невід'ємних прав палестинського народу Україна демонструвала і при голосуванні з 13 субстантивних резолюцій на 10-й надзвичайній спецсесії Генасамблеї ООН. Лише в грудні 2003 р. Україна, як і країни ЄС, на відміну від арабських країн, які голосували "за", утрималася при голосуванні з резолюції A/RES/ES-10/14²² щодо запиту до Міжнародного суду ООН з проханням надати консуль-

тативний висновок з питання: якими є правові наслідки триваючого будівництва Ізраїлем стіни на окупованих палестинських територіях, включаючи в Єрусалимі та навколо нього.

Важливо враховувати, що переважна більшість інших держав-членів ООН, у першу чергу арабські країни та країни Руху Неприєднання, голосують на підтримку практично всіх резолюцій на ГА ООН, які засуджують Ізраїль за його незаконні дії на окупованих з 1967 р. палестинських територіях, у т.ч. і у Східному Єрусалимі. До ухвалення у 2003 р. відповідних резолюції Ради Безпеки ООН щодо Іраку, по відношенню до Ізраїлю – єдиної держави-члена ООН – понад 30 років у резолюціях ООН застосовувався та продовжує застосовуватися термін "окупує держава" (occupying power). Проти практично всіх резолюцій з питань близькосхідного врегулювання на Генасамблеї ООН голосують США та Ізраїль. При цьому кількість країн, що підтримують позицію США та Ізраїлю традиційно не перебільшує 5-6-ти маленьких острівних та окремих латиноамериканських держав. Це, як правило, Мікронезія, Маршалові острови, Науру, Гондурас, Гватемала, тощо.

Саме принципові відмінності в позиціях України та Ізраїлю при голосуванні з близькосхідних резолюцій в ООН є тим елементом, який дещо ускладнює розвиток українсько-ізраїльських відносин на сучасному етапі. При цьому важливо зважати й на те, що при обговоренні історії палестинського питання з ізраїльськими дипломатами, невдоволеними сучасною позицією України в ООН, з'ясовується, що ніхто з них не знає про роль, яку відіграла делегація України в ООН у 1947-1948 рр., сприяючи створенню Держави Ізраїль, її міжнародному визнанню, захисту її інтересів. Водночас, чи варто ображатися на ізраїльських дипломатів за їх незнання цих фактів історії, якщо, правду кажучи, ми самі про них не знаємо?

Намагаючись все ж таки демонструвати збалансовану позицію по відношенню до сторін конфлікту, постійно закликаючи їх у своїх заявах припинити кровопролиття та повернутися за стіл переговорів, Україна на Генасамблеї та в Раді Безпеки ООН завжди підкреслювала та підкреслює сьогодні наступні основні моменти.

Вирішення питання про Палестину має базуватися на основі резолюцій 242 (1967), 338 (1973), 1397 (2002) та 1515 (2003) Ради Безпеки ООН, Мадридських принципів, зокрема "земля в обмін на мир", раніше досягнутих сторонами домовленостей, арабській мирній ініціативі 2002р.²³, бачення щодо мирного співіснування двох держав у межах безпечних та міжнародно-визнаних кордонів²⁴, реалізації передбачених "дорожньою картою"²⁵ Квартету заходів. Україна завжди підтримувала право палестинського народу на самовизначення та власну державність. Водночас, Україна завжди відкидала будь-які прояви палестинського

тероризму, незалежно від їх мотивів, визнаючи право Ізраїлю на власну безпеку та існування в міжнародно-визнаних кордонах.

З цих підходів випливає і позиція України щодо статусу Єрусалима як центральної проблеми питання про Палестину. Відображена у виступах делегації України в ООН та на інших міжнародних форумах з 1991 р. ця позиція, за нашою оцінкою, полягає в невизнанні окупації Ізраїлем у 1967 р. Східного Єрусалима законною, підтримці вимоги звільнити цю частину міста, як і решту окупованих у 1967 р. арабських територій. Україна, як і переважна більшість держав-членів ООН, вважає, що всі адміністративні та законодавчі заходи або дії Ізраїлю, спрямовані на зміну статусу Єрусалима, є незаконними та такими, що не мають юридичної сили. Україна розцінює позицію Ізраїлю про те, що Єрусалим, включно зі Східним Єрусалимом, є єдиною та неподільною столицею Держави Ізраїль як таку, що порушує норми міжнародного права, зокрема принцип неприпустимості надбання території шляхом застосування військової сили, та визначає наперед результати переговорів з палестинцями про остаточний статус Єрусалима.

У своїх виступах на пленарних засіданнях Генеральної Асамблеї ООН в останні роки з питання про Палестину, зокрема на 52-й та 53-й сесіях, делегація України підкреслювала, що проблема статусу священного міста Єрусалима може бути остаточно вирішена лише шляхом прямих переговорів сторін конфлікту.

Слід також зважати, що у своїх виступах в ООН Україна, як і більшість країн-членів ООН, незмінно виступала з думкою про те, що саме ООН є і має залишатися єдиним гарантом міжнародної легітимності прав палестинського народу на власну державність та своєрідним штабом координації надання йому міжнародної допомоги до остаточного та загальноприйнятого розв'язання питання про Палестину в усіх його аспектах.

Саме такої позиції дотримувалася Україна як непостійний член Ради Безпеки ООН у період 2000-2001 рр., виступаючи за відповідні і ефективні дії Ради, спрямовані на розв'язання наростаючого конфлікту та припинення насильства. У жовтні 2000 р. Україна стала співавтором резолюції 1322 (2000), в якій відображалась відповідна і швидка реакція Ради Безпеки на кризу, що виникла у вересні 2000 року внаслідок провокаційного візиту в Єрусалим тодішнього лідера партії "Лікуд" А.Шарона²⁶. Як це було широко визнано, делегація України відіграла значну роль у той критичний період в об'єднанні членів Ради Безпеки, зокрема консолідації країн Руху Неприєднання²⁷, з метою ухвалення резолюції з палестинського питання, яке не розглядалось цим органом із середини 1998 року.

У грудні 2000 р. Україна підтримала проект резолюції членів кокус Руху Неприєднання щодо започаткування місії спостерігачів ООН на

палестинських територіях з метою припинення насильства, який не набрав при голосуванні достатньої кількості позитивних голосів (8 країн – "за", при потрібних 9-и)²⁸.

Нова хвиля ескалації насильства в палестино-ізраїльському конфлікті співпала з часом головування України в Раді Безпеки в березні 2001 року. У цей період наша країна доклала всіх можливих зусиль, щоб сприяти проведенню неофіційних переговорів між зацікавленими делегаціями з метою досягнення згоди щодо відповідного проекту резолюції про започаткування місії спостерігачів ООН на окупованих палестинських територіях²⁹, і надала свої посередницькі послуги в цих цілях. Хоча Рада Безпеки і була близькою до знаходження спільної позиції щодо тексту, проте затяжний характер ведення переговорів та консультацій (чотири доби закритих консультацій членів РБ та триденні відкриті дебати в Раді за участю всіх країн-членів ООН) виявив відсутність реальних можливостей для знаходження компромісного рішення в межах Ради в цей час. Більше того, ситуація зайшла в глухий кут і призвела до застосування США свого права вето під час голосування проекту, автором якого виступили країни кокусу Руху Неприєднання.

Усвідомлюючи наперед такий результат, який не допоміг би ні в досягненні цілей резолюції, ні в наданні позитивного сигналу народам, які проживають на цих територіях, українська делегація не взяла участі в голосуванні, як це було заявлено у виступі України з поясненнями своєї позиції перед голосуванням³⁰. Для того, щоб зберегти перспективу ухвалення Радою Безпеки одностайної резолюції з даного питання у найближчому майбутньому, Україна спільно з чотирма європейськими державами-членами Ради (Велика Британія, Франція, Норвегія, Ірландія) стала співавтором проекту, що базувався на компромісному тексті щодо місії спостереження ООН на окупованих палестинських територіях, погодженого під час неофіційних переговорів³¹. Проте, цей проект так і не був винесений на голосування, через незмінність негативного ставлення Ізраїлю та США до самої ідеї міжнародної миротворчої присутності ООН на окупованих палестинських територіях.

На жаль, незважаючи на продовження ескалації палестино-ізраїльського конфлікту, подальші неодноразові зусилля РБ ООН вжити певних дій у 2001 р. не дали практичних результатів. Розбіжності в оцінках загальної ситуації, так само як і причин конфлікту і відповідальності обох сторін, знову призвели до глибокого розбрату між членами Ради з палестинського питання. Такий стан речей на деякий час перешкодив Раді виконувати свої статутні обов'язки. Важливо зазначити, що протягом членства України в РБ ООН у 2000-2001 рр. право вето застосовувалось лише двічі і обидва рази – з приводу питань палестино-ізраїльського конфлікту. Другий раз США застосували своє право вето при черговому голосуванні з

проекту резолюції країн кокусу Руху Неприєднання в грудні 2001 р., знову який засуджував дії Ізраїлю та торкався питання місії спостереження ООН на окупованих палестинських територіях.

Підсумовуючи викладене, у цілому можна зазначити, що позиція України в ООН з такого чутливого та складного питання сьогодення як палестинське є важливим інструментом демонстрації близькосхідної політики нашої країни, засобом розбудови її двосторонніх і багатосторонніх відносин із країнами арабського світу та Ізраїлем, а також їх союзниками. На наше переконання, дослідження історії та сучасності цього питання, ролі ООН у його врегулюванні, еволюції позиції України в ООН, внеску нашої країни в міжнародні зусилля, спрямовані на розв'язання багатотрічної комплексної проблеми Палестини на нинішньому етапі мають та матимуть неабияке науково-практичне значення.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Генеральна Асамблея ООН, II сесія, резолюція 181 від 29 листопада 1948 р., док. ООН A/RES/181 (II) (A+B).
- ² Генеральна Асамблея ООН, 58-а сесія, резолюція 58/213, Мирне врегулювання питання про Палестину, від 3 грудня 2003 р., док. ООН A/RES/58/21.
- ³ Тарасенко В.Я. Біля витоків створення Держави Ізраїль // Політика і час. – 1997. – № 1. – С. 60–64; № 5-6. – С. 87–94.
- ⁴ Sawczuk K. The Ukraine in the United Nations Organization. Study in Soviet foreign policy 1944 – 1950. – East European Quaterly, boulder, distributed by Columbia University Press. – New York and London, 1975.
- ⁵ Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 68, 294-е засідання, 18 травня 1948 р. – С. 2-3.
- ⁶ Там само. – С. 13-14.
- ⁷ Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 75, 306-е засідання, 27 травня 1948 р. – С. 7-9.
- ⁸ Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 93, 330-е засідання, 7 липня 1948 р. – С. 2-10.
- ⁹ Там само.
- ¹⁰ Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 93, 331-е засідання, 7 липня 1948 р. – С. 35.
- ¹¹ Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 97, 338-е засідання, 15 липня 1948 р. – С. 25-30.
- ¹² Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 95, 333-е засідання, 13 липня 1948 р. – С. 8-10.
- ¹³ Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 93, 331-е засідання, 7 липня 1948 р. – С. 27-32, 35.
- ¹⁴ Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 97, 338-е засідання, 15 липня 1948 р. – С. 25-30.
- ¹⁵ Там само.
- ¹⁶ Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 122, 374-е засідання, 28 жовтня 1948 р. – С. 12-13.

- 17 Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 123, 375-е засідання, 29 жовтня 1948 р. – С. 19-20.
- 18 Sawczuk K. The Ukraine in the United Nations Organization. Study in Soviet foreign policy 1944 – 1950. – East European Quarterly, boulder, distributed by Columbia University Press. – New York and London, 1975. – P. 81.
- 19 Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 124, 376-е засідання, 4 листопада 1948 р. – С. 10-22.
- 20 Рада Безпеки ООН, офіційні звіти, 3-й рік, № 124, 377-е засідання, 4 листопада 1948 р. – С. 38-46.
- 21 Sawczuk K. The Ukraine in the United Nations Organization. Study in Soviet foreign policy 1944-1950. – East European Quarterly, boulder, distributed by Columbia University Press. – New York and London, 1975. – P. 82-83.
- 22 Генеральна Асамблея ООН, 10-а надзвичайна спеціальна сесія, резолюція ES-10/14 від 8 грудня 2003 р., док. A/RES/ES – 10/14.
- 23 Арабська мирна ініціатива або ініціатива принца Саудівської Аравії Абдалли, яка була схвалена на Бейрутському саміті Ліги арабських держав у березні 2002 р., передбачає повернення Ізраїлем всіх окупованих у 1967 р. арабських територій в обмін на визнання Ізраїлю як сусіда, що живе поруч у мирі і безпеці, у контексті всеохоплюючого врегулювання.
- 24 Бачення існування двох держав – Палестини та Ізраїлю, що живуть поруч у мирі та безпеці, стало основою виступу президента США Д.Буша, зробленого в червні 2002 року. Таке "бачення" було схвалено резолюцією 1397 (2003) Ради Безпеки ООН та лягло в основу "дорожньої карти" Квартету.
- 25 A performance-based roadmap to a permanent two-state solution to the Israeli-Palestinian conflict. – Annex to the UN doc. S/2003/529 dated 7 May 2003. Т.зв. "дорожня карта" міжнародного Квартету – документ, який передбачає триетапний план комплексних і паралельних заходів сторін з метою досягнення остаточного та всеохоплюючого врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту до кінця 2005 року, відповідно до виступу Президента США в червні 2002 р. Результатом врегулювання, яке має бути досягнуте шляхом переговорів між сторонами, повинно стати створення незалежної, демократичної та життєздатної Палестинської держави, що живе поруч в мирі і безпеці з Ізраїлем та його іншими сусідами. Дорожня карта передана ізраїльській та палестинській сторонам 30 квітня 2003 року.
- 26 Рада Безпеки ООН, резолюція 1322 від 7 жовтня 2000 р., док. ООН S/RES/1322 (2000).
- 27 Кокус Руху Неприєднання (РН) в Раді Безпеки ООН (РБ) – група непостійних членів РБ ООН, що складається з країн-членів РН, які виступають в Раді із спільною позицією з переважної більшості питань. Станом на 2000 р., членами кокусу РН були Бангладеш, Малайзія, Малі, Намібія, Туніс, Ямайка. У 2001 р. – по завершенню членства в РБ Малайзії та Намібії – до складу кокусу увійшли також Маврикій, Сінгапур, Колумбія.
- 28 Security Council, draft resolution, UN doc. S/2000/1171 dated 18 December 2000.
- 29 Security Council, draft resolution, UN doc. S/2001/270 dated 26 March 2001.
- 30 Ukraine in the United Nations Security Council. 2000 – 2001: Permanent Mission of Ukraine to the United Nations. – Kyiv-New York, 2002. – P. 136-137.
- 31 Security Council, draft resolution, UN doc. S/2001/281 dated 27 March 2001.

Надійшла до редакції 31.03.2004